

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ХЛАБИСТОВА КСЕНІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 342.5

**ІНСТИТУТ ЛЮСТРАЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією рукопис

Робота виконана в Київському університеті туризму, економіки і права,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Камінська Наталія Василівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри гуманітарних та
загальноправових дисциплін факультету № 2

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Шевченко Анатолій Євгенійович,
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України,
завідувач кафедри теорії, історії держави і права та
конституційного права

кандидат юридичних наук, доцент

Букач Володимир Володимирович,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського,
доцент кафедри конституційного та міжнародного права

Захист відбудеться «28» вересня 2017 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «23» серпня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.В. Кривицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Прийняттям Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII Українська держава підтвердила євроінтеграційний курс, прагнення здійснити політичні, економічні, правові та інші реформи. При цьому пріоритетними напрямками є протидія корупції, забезпечення прозорого й стабільного функціонування всіх гілок влади, що є головними чинниками розбудови демократії та виконання Копенгагенських критеріїв, визначених Європейською Радою 21–22 червня 1993 р., так званих маяків при наданні траншів Міжнародним валютним фондом.

Міжнародна зацікавленість у проведенні реформ в Україні змусила владу визнати необхідність реформування і розпочати певні процеси в цьому векторі, але залишаються питання наявності реальної волі, забезпечення якісних змістових реформ державної влади та протидії будь-яким спробам їх імітації.

Враховуючи те, що реформування будь-якої системи передбачає її очищення й оптимізацію структури, що включає зміну її елементів, особливої актуальності набуває дослідження люстрації як правового явища в цілому та люстрації у сфері окремих гілок влади. Попри високий рівень вживання цього терміна, навряд чи є єдине й повне розуміння його сутності. Саме в цьому, на наш погляд, полягає неефективність спроб очищення влади і яскравими прикладами є Закони України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 р. № 1188-VII, «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII.

Згідно з одним з останніх соціологічних опитувань Центру Разумкова в кінці 2016 р., 81,6 % українців не довіряють державному апарату, найменше довіряють судам (приблизно 10,0 % опитаних). Це дає підстави вважати, що відновлення довіри до судової влади в Україні, розпочате 2014 р. на сьогодні не відбулося.

Концептуальна невизначеність і проблеми реалізації характерні й для Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р.. Так, неврахування зауважень Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) про невідповідність багатьох його положень Керівним вказівкам стосовно відповідності люстраційних законів і подібних адміністративних заходів вимогам держави, що базується на принципі верховенстві права, викладених у Документі № 7568 від 3 червня 1996 р. та внесення змін і доповнень у розпочатий люстраційний процес в Україні, призвело до закономірних негативних наслідків.

За останньою інформацією Департаменту з питань люстрації Міністерства юстиції України, в Україні люстровано 938 осіб і серед них – 40 служителів Феміди. На розгляді в судах знаходиться понад 1300 позовів від тих, хто підпав під люстрацію. Наявні випадки ігнорування закону деякими відомствами, зокрема Генеральною прокуратурою України, Державною фіскальною службою України та Адміністрацією Президента. Прикметно, що на початку проведення люстрації в Україні, офіційно прогнозувалося десятки тисяч випадків люстрації посадових осіб. У Конституційному Суді України перебуває справа щодо перевірки конституційності окремих положень Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р., розгляд якої після четвертої спроби в жовтні 2016 року, відкладений на невизначений строк. У липні

2016 р. Європейським судом з прав людини прийнято до розгляду перші скарги на неправомірні дії при проведенні люстрації в Україні, які за прогнозами експертів мають перспективу позитивного вирішення з присудженням значних сатисфакцій за рахунок українських платників податків.

Така ситуація свідчить про низьку юридичну якість люстраційного закону та невизначеність влади щодо концепції люстрації, яка впроваджується в Україні. Попри наявні чинники успішного проведення люстраційних заходів, як-то: визнана владою вимога громадянського суспільства очистити владу та притягнути винних до відповідальності, наявність політичної волі у формі прийняття актів законодавства, відкритість і звітність органів державної влади про очищення влади, але, у підсумку, відсутній очікуваний результат. Вважаємо, що головною причиною недієвості люстраційних спроб є неповне розуміння люстрації як правового явища, наукова та законодавча невизначеність її природи та ознак, різновидів люстраційних механізмів, відсутність системного аналізу люстрації як багатогалузевого дієвого правового інституту.. Тому актуальності набувають загальнотеоретичні розробки в цій сфері, аналіз проблем правового регулювання очищення влади в Україні і вироблення пропозицій з удосконалення люстраційних механізмів, їх законодавче закріплення..

Варто звернути увагу на дискусійність конституційної природи люстрації. Ми виходили з політико-правового характеру люстрації, її наслідків і розуміння фактичної конституції. При визначенні першочергового напрямку люстрації, яким, на наш погляд, має бути сфера законодавчої влади, розкривається її зв'язок з такими інститутами конституційного права як інститут відповідальності в конституційному праві, законодавчий процес, правовий статус суб'єктів конституційного права та ін. Важливість початку люстраційного процесу саме із законодавчої влади, зумовлена практичною неможливістю здійснити очищення влади на всіх її рівнях і в усіх сферах одночасно, а враховуючи законодавчу, установчу та контрольну функції парламенту, недоцільністю очікувати якісного результату від люстраційних заходів у сфері діяльності судових органів, органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування, без попереднього проведення таких заходів у законодавчій гілці влади.

Перші наукові праці з дослідження люстрації були зумовлені проведенням у 90х роках ХХ ст. заходів декомунізації та люстрації в посткомуністичних країнах Європи. Тоді з'являються роботи таких дослідників як В. Балас, С. Бергчі, П. Блажек, Е. Блакенбург, Г. Велш, К. Вільямс, Я. Воленській, С. Гаретт, П. Гжеляк, П. Гонтарчик, Р. Давід, Г. Дерлін, М. Елліс, П. Жачек, Дж. Жлабловські, Я. Зеленка, С. Карштад, Н. Кріц, М. Кротошинські, Н. Леткі, М. Лос, М. Налєпа, Н. Недельські, А. Опалінська, А. Пачковські, Е. Петтаї, В. Садурскі, Л. Стан, Р. Тайтель, С. Холмс, С. Хорне, Я. Холінський, А. Чарнота, С. Ценкевіч, Г. Шварц і т. д.

Суспільно-політичні трансформації в Україні у 2004 р. і 2013 – 2014 рр., прийняття люстраційного законодавства та декларування владою амбітних намірів щодо тотального реформування системи державної влади, пожвавили інтерес до люстрації серед науковців і юристів-практиків. Проблемам люстрації присвятили свої дослідження І. Безклубий, Н. Бобринський, В. Букач, О. Бусол, А. Данилевський, В. Дейниченко, С. Денисюк, К. Задоя, Н. Камінська, С. Карштадт, А. Касперська, В. Книш, Р. Костишин, І. Кочкодан, В. Кравчук, В. Лемак, О. Марцеляк, Н. Міненкова, Т. Мороз, Л. Наливайко, Ю. Ніснєвич, О. Овчаренко, Ю. Орлов, І. Орловська,

С. Павленко, А. Порайко, О. Саленко, Г. Севрук, В. Смородинський, О. Степаненко, О. Стогова, Л. Тимченко, Я. Турчин, А. Халецька, А. Шевченко, С. Шевчук та ін.

Проте більшість праць зводиться до аналізу європейського досвіду люстрації або практичного втілення люстрації як інституту перехідного правосуддя в політико-правові реалії України. Водночас у вітчизняній юридичній науці поки що відсутні дисертаційні, інші монографічні дослідження феномену люстрації. Отже, є підстави стверджувати, що сучасне наукове правове пізнання люстрації обмежується одним напрямом – дослідженням її так званої європейської концепції в цілому, аналізом її елементів у контексті реформування окремих інституцій публічної влади зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV); наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 рр.» від 16 березня 2015 р. № 275; комплексної науково-дослідної теми Київського університету туризму, економіки і права «Туризм як суспільний феномен: проблеми теорії (туризмологія) та практики (праксеологія) туризму». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Київського університету туризму, економіки і права (протокол № 4 від 29 червня 2016 р.).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у вирішенні теоретико-практичної проблеми, пов'язаної з дослідженням конституційно-правового регулювання інституту люстрації та розробкою оптимальної для сучасної правової системи України концепції люстрації з метою подолання деструктивних явищ публічної влади.

Досягнення визначеної мети зумовлює необхідність розв'язання таких *задач*:

- визначити генезу наукового дослідження інституту люстрації, його методологічну основу;
- обґрунтувати еволюцію поняття «люстрація», підходи до його розуміння та з'ясувати природу цього явища;
- запропонувати дефініцію люстрації як багатоаспектного, міжгалузевого, правового інституту; встановити його мету, ознаки, принципи та види, а також розробити концепцію люстрації для України;
- систематизувати стан конституційно-правового регулювання інституту люстрації в Україні;
- проаналізувати існуючі люстраційні заходи, спрямовані на подолання деструктивних проявів у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- охарактеризувати основоположні засади європейської концепції люстрації та досвід конституційно-правового регулювання люстраційних заходів, особливості їх впровадження у практиці іноземних країн;
- сформулювати пропозиції стосовно вдосконалення національного законодавства України з питань люстрації з метою усунення недоліків і прогалин.

Об'єктом дослідження виступає люстрація як політико-правове явище, люстраційне законодавство і люстраційні механізми, спрямовані на подолання деструкції публічної влади та вдосконалення законодавства України в цій сфері.

Предмет дослідження становить інститут люстрації, засади його конституційно-правового регулювання в Україні та низці зарубіжних держав.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять ідеї природного права, соціологічної та інших правових шкіл, відповідна система філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання.

Так, *герменевтичний метод* застосовано при вивченні результатів досліджень у сфері люстрації та аналізі люстраційного законодавства, його тлумаченні (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2). *Феноменологічний метод* використано при з'ясуванні природи та причин кадрової деструкції державної влади і при оцінці ефективності інституту репутації та бізнес-обмежень для представників влади у процесі очищення влади (підрозділи 3.1, 3.2). *Праксеологічний метод* забезпечив оцінку ефективності люстраційного процесу та вироблення пропозицій щодо його вдосконалення, врахований при аналізі кадрової деструкції влади та її наслідків (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). *Історико-правовий метод* застосовано для розгляду еволюції поняття люстрація й умов прийняття люстраційного законодавства іноземних держав, для визначення тенденцій розвитку підходів до розуміння природи люстрації (підрозділи 1.2, 1.3, 2.3); при встановленні хронологічних меж етапів розвитку люстраційних досліджень і розгляді європейської концепції люстрації (підрозділи 1.1, 2.3). *Метод аналізу* дозволив розглянути особливості конституційно-правового механізму люстрації, встановити недоліки люстраційного законодавства, встановити ознаки люстрації, визначити види люстраційних заходів, здійснити їх класифікацію, вивчити конкретні аспекти люстраційної практики та прояви деструкції влади (розділи 1, 2). *Метод синтезу* дав змогу сформулювати уявлення про люстрацію і деструкцію публічної влади як політико-правові явища, дослідити люстраційне законодавство, а процес очищення влади розглядати в його аксіологічному аспекті (розділи 1, 2). *Абстрагування як метод* застосовано при розгляді античних політичних механізмів очищення влади (остракізм, проскрипції) та встановленні їх позитивних особливостей (підрозділ 1.2). *Системний метод* забезпечив розгляд як внутрішньої структури люстрації (інститут люстрації – сукупність правових норм, політико-правове явище люстрації – процес застосування люстраційних заходів), так і зовнішню взаємодію люстрації як складової частини системи більш високого порядку. Цей метод дозволив проаналізувати люстраційні механізми в їх кореляційному зв'язку з люстрацією як правовим явищем, системно-структурний аспект деструкції публічної влади. Також системний підхід використано при обґрунтуванні авторської концепції люстрації (розділи 1, 2). *Синергетичний метод* забезпечив розгляд люстрації в межах відкритої правової системи, здатної до самоорганізації; відповідно принцип відкритості й нелінійності зв'язків між елементами самоорганізуючої системи був покладений в основу авторської концепції люстрації. Цей метод дозволив розкрити деструкцію публічної влади як стійкої системи, що розвивається під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, але початок якої зумовили коливання, відхилення від звичайного процесу (флуктації) здійснення влади (підрозділи 1.3, 3.1, 3.3). *Порівняльно-правовий метод* застосовано під час порівняння положень люстраційного законодавства України з відповідним законодавством зарубіжних країн, європейськими стандартами у сфері люстрації, при аналізі узгодженості Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII з галузевим законодавством (підрозділи 2.2, 2.3).

Формально-юридичний метод використано в дослідженні форми та змісту норм люстраційного законодавства, їх класифікації, відповідності правилам законотворчої техніки (розділ 2, 3). *Метод юридичного прогнозування* дозволив визначити тенденції люстрації в Україні та внести відповідні законодавчі пропозиції (підрозділ 3.3). *Метод аналізу ситуацій (case-study)* забезпечив виявлення деструктивних проявів у парламентаризмі й розгляд конкретних судових люстраційних справ (підрозділи 2.3, 3.1). *Формалізований аналіз інтерпретації текстів (контент-аналіз)* застосовано при встановленні відсутності терміна люстрації в Основному законі, при розгляді іноземного законодавства на предмет обмежень корпоративних прав представників влади (підрозділи 2.2, 3.2). *Якісний аналіз* документів, діяльності засобів масової інформації як джерела політико-значущої інформації у сфері люстрації дав можливість ознайомитися зі статистичними даними люстраційного процесу, визначити позиції законодавців і міжнародних експертів із проблемних питань очищення влади (підрозділи 1.1, 2.2).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є однією з перших вітчизняних робіт загальнотеоретичної спрямованості з конституційно-правового регулювання люстрації, в якій ґрунтовно на теоретичному рівні проаналізовано інститут люстрації, встановлено та досліджено проблему деструкції публічної влади, розглянуто особливості реалізації люстраційних механізмів, а також визначено перспективи вдосконалення правового регулювання, передусім його конституційного аспекту, на шляху подолання деструктивних тенденцій у процесі здійснення публічної влади.

Сформульовані положення, висновки, рекомендації та пропозиції, що спрямовані на їх практичне використання, а саме:

уперше:

- запропоновано широкий і вузький підходи до розуміння люстрації. Широкий підхід забезпечує розгляд люстрації як поліфонічне, перманентне, міжгалузеве публічно-правове явище, що являє собою реалізацію сукупності визначених чинним законодавством юридичних засобів (люстраційних заходів), спрямованих на запобігання та протидію деструкції публічної влади та забезпечення її якісного функціонування. У вузькому розумінні люстрація – це інститут права, який має міжгалузевий характер і становить сукупність правових норм, що визначають різноманітні правові механізми (заходи), спрямовані на протидію та подолання деструкції публічної влади;

- сформульовано дефініцію «деструкція публічної влади» як процеси, які підривають і руйнують основи існуючої системи державної влади, місцевого самоврядування, зв'язків і відносин, призводять до порушення функцій органів і посадових осіб публічної влади, соціальних норм (норм права, моралі, соціальної справедливості, правил економічної діяльності та інших). Охарактеризовано поняття кадрової деструкції та деструктивного законодавства;

- обґрунтовано концепцію люстрації, відповідно до якої метою люстрації є запобігання та протидія деструкції публічної влади, що передбачає її аналіз на міжгалузевому рівні із встановленням люстраційної природи тих заходів, які безпосередньо не закріплені в люстраційному законодавстві;

– здійснено класифікацію люстраційних заходів за такими критеріями: метою – заходи, спрямовані на запобігання деструкції влади, та заходи, спрямовані на її подолання; сферою застосування – законодавча, політична, виконавча, судова, муніципальна влада та інші; видом об’єкта – кадрове очищення та ревізія наслідків деструкції публічної влади; кількістю об’єктів люстрації – індивідуальні й колективні; темпоральним критерієм – початкові, поточні, спеціальні; формою заходів – юридична відповідальність, посадові вимоги та обмеження, перевірки, звіти, експертизи;

– розглянуто європейську концепцію люстрації в системно-структурному аспекті з характеристикою її елементів: джерел, умов та етапів впровадження, мети та застережень, суб’єктів та об’єктів, гарантій і підстав;

– запропоновано розглядати інститут репутації як сукупність правових норм, що визначають критерії позитивної і негативної соціальної оцінки індивіда чи організації, наслідки її зміни. Негативні правові наслідки зміни репутаційного стану вважаємо доцільним розглядати як люстраційні заходи, спрямовані на кадрове очищення влади від скомпрометованих осіб;

удосконалено:

– поняття принципів люстрації як закріплених у законі або таких, що з нього випливають, керівних ідей, основних положень, які забезпечують конституційно-правове регулювання суспільних відносин у сфері люстрації, відображають її природу, визначають характер люстраційних заходів і забезпечують особливості їх застосування;

– підходи до систематизації джерел конституційно-правового регулювання інституту люстрації в Україні та низці зарубіжних держав;

– погляд на співвідношення люстрації з антикорупційними заходами, конституційно-правовою й іншими видами відповідальності та люстрації як широкого поняття, що включає в себе зазначені заходи;

– науковий підхід у частині того, що проведення люстрації в Україні, його конституційно-правове регулювання потребують з’ясування природи люстрації, об’єктивної оцінки існуючої політико-правової ситуації, врахування національних особливостей, наявності реальної політичної волі, створення і реалізації відповідної науково обґрунтованої концепції очищення влади;

набули подальшого розвитку:

– аналіз еволюції поняття «люстрація», що передбачає встановлення значень цього поняття, яких воно набувало протягом свого розвитку, порівняння з такими античними юридичними механізмами як остракізм, проскрипції та децимація;

– дослідження підходів до розуміння правової природи люстрації на підставі вітчизняного та зарубіжного досвіду, зі встановленням їх переваг і недоліків у контексті їх впровадження в Україні;

– твердження щодо люстраційного характеру заходів юридичної відповідальності, зокрема кримінальної, та їх ефективності у сфері очищення суддівського корпусу;

– висновки про важливу роль люстраційних критеріїв, насамперед, посадових вимог та обмежень, *inter alia* у процесі реформування судової системи;

- аргументація щодо необхідності вдосконалення законотворчого процесу, серед іншого й шляхом визначення процедури оскарження рішення парламенту про прийняття закону в цілому;

- вивчення міжнародних стандартів і зарубіжного досвіду застосування люстраційних механізмів;

- висновки про необхідність посилення бізнес-обмежень для представників державної влади та місцевого самоврядування, зокрема заборони володіння прямо або через третіх осіб, часткою у статутному капіталі офшорної компанії, компанії, яка бере участь у державних закупівлях, компанії, що займає монопольне становище на ринку або здійснює свою діяльність у провідних галузях економіки, для всіх інших випадків, встановлення максимально допустимого розміру частки статутного капіталу компанії (наприклад до п'яти відсотків), а також посилення контролю за володінням рахунками в іноземних банках, встановлення ліміту коштів, дозволених мати на таких рахунках;

- теза про концептуальні недоліки Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII, невідповідність окремих його положень Конституції України, колізійність із конституційним, адміністративним і кримінальним законодавством, що зумовлюють необхідність скасування його деяких положень або ж в цілому;

- положення щодо характеристики конституційних вимог про несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності, щодо особистого голосування як люстраційних критеріїв, а також визначення механізмів їх забезпечення, в тому числі й через процедуру скасування актів парламенту як самою Верховною Радою України, так і через Конституційний Суд України (як люстраційні заходи).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях проблем люстрації та деєструкції публічної влади в Україні, у практиці конституційно-правового регулювання суспільних відносин в Україні. Сформульовані науково-теоретичні висновки, положення та пропозиції дисертації можуть бути використані в:

- *науково-дослідницькій сфері* – для подальшого дослідження теоретичних і прикладних проблемних напрямів здійснення державної влади та органів місцевого самоврядування, впровадження люстраційних механізмів у систему національного законодавства та підготовки наукових праць із цієї проблематики, включаючи монографії, енциклопедичні видання, подальші дисертації тощо;

- *правотворчості* – для розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства України в частині подолання деструктивних проявів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, підготовки відповідних проектів законодавчих актів;

- *правозастосуванні* – для ефективної реалізації нормативно-правових положень очищення державної влади в Україні та використання чинних конституційних механізмів у контексті нової для них люстраційної мети; при взятті за основу у процесі прийняття та забезпечення реалізації ефективних рішень органами публічної влади в Україні (акт впровадження Київського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги від 10 липня 2017 р.).

– *освітньому процесі* – при викладанні курсів «Конституційне право України», «Конституційно-процесуальне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Міжнародне право», «Теорія держави та права», «Муніципальне право України», а також спецкурсів «Парламентське право», «Конституційна реформа», «Законодавча діяльність» та інші, підготовці відповідних підручників і навчальних посібників (акт впровадження в освітній процес Київського університету туризму, економіки і права від 28 березня 2017 р.);

– *правовиховній роботі* – для підвищення правової культури та професійного рівня посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадян.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі висновки та пропозиції, сформульовані в роботі, одержані автором особисто та викладені в опублікованих працях. У співавторстві опубліковано одну наукову фахову статтю, в якій внесок здобувача полягає в аналізі бізнес-обмежень, встановлених законом для членів парламенту України.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднені на таких науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах: «Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 22 квітня 2016 р.), «Запобігання корупції в Україні» (м. Одеса, 27 травня 2016 р.), «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 28 листопада 2016 р.), «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції» (м. Харків, 31 березня 2017 р.), «Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України» (м. Київ, 13 квітня 2017 р.), «Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 21 квітня 2017 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображені в 12 публікаціях, зокрема шести наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, включаючи іноземні, а також шести тезах виступів на міжнародних і всеукраїнських конференціях, круглих столах і семінарах.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дисертаційного дослідження. Робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, а також додатків (на шести сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з них обсяг основного тексту – 203 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про особистий внесок здобувача та апробацію результатів дослідження та публікації.

Розділ 1 «Інститут люстрації: теоретико-історичний аналіз» складається із трьох підрозділів, у яких розглянуто питання еволюційного розвитку інституту люстрації, теоретичних засад його поняття.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукового дослідження інституту люстрації»* здійснено системний аналіз наукових джерел, присвячених становленню та розвитку інституту люстрації, виділено основні етапи його пізнання. Він засвідчив превалювання серед напрямів наукових досліджень люстрації її європейського розуміння, тобто як інституту перехідного правосуддя (англ. *transitional justice*). Продовжуючи цю традицію, вітчизняні вчені розглядають європейську концепцію люстрації та різні аспекти її впливу на правову систему України, серед яких історико-порівняльні дослідження люстрації в зарубіжних країнах та Україні проводять В. Лемак, Н. Міненкова, Л. Тимченко, С. Шевчук та інші; вивчення люстрації в системі антикорупційних заходів здійснюють О. Бусол, С. Дьоменко, О. Стогова та інші; люстрацію як метод реформування державних інституцій розглядають В. Кравчук, Л. Наливайко, І. Орловська та ін.

Констатовано відсутність ґрунтовних теоретичних праць з люстраційної проблематики, що враховуючи конституційну природу люстрації, особливо позначається на галузях конституційного права і муніципального права. У зв'язку з чим означена перспективність подальших наукових пошуків з питань люстрації в контексті конституційно-правової відповідальності, інститутів державної служби та муніципальної служби, правосуддя, антикорупційної діяльності тощо. На підставі огляду стану наукової розробленості феномену люстрації виокремлено три етапи розвитку політико-правової думки щодо люстрації, визначено їх хронологічні межі.

Підрозділ 1.2 *«Еволюція поняття та правова природа люстрації»* присвячено розгляду етимології терміна «люстрація» та його подальшого розвитку, вивченню сформованих підходів до сутності люстрації. Простежено зміни значень поняття люстрації від античних часів до сьогодення, а наявність критичного підходу до аксіологічної складової люстрації, порівняння її з політичною цензурою та проскрипціями, зумовив розгляд процедури ostracism у античних Афінах, проскрипцій і децимації у Стародавньому Римі. На прикладі цих античних процедур, зроблено висновок про важливу роль репутаційних втрат у сфері боротьби з політичними корупційними правопорушеннями і доцільності встановлення при розгляді політичних корупційних правопорушень системи зв'язків та ступеня вини кожного, хто вчинив або сприяв вчиненню такого правопорушення.

Проведений аналіз поглядів на сутність люстрації, виявив певну дискусію щодо природи люстраційних заходів, що існує в межах європейського розуміння люстрації. Розглянуті такі позиції щодо характеру люстраційних заходів: спеціальні посадові вимоги для публічних службовців чи санкції як різновид юридичної відповідальності (І. Безклубий, І. Кочкодан); кримінальне переслідування та процедури масових розслідувань стосовно тих, хто добровільно співпрацював з минулим режимом (С. Карштадт); усунення індивіда від політичного життя чи юридичне покарання, встановлення справедливості через розкриття відомостей (Н. Міненкова). Підкреслена схожість положень концепції перманентної люстрації, запропонованої 2011 р., з положеннями Закону України «Про очищення влади» від

16 вересня 2014 р. № 1682-VII, у частині декларативного порядку та антикорупційного характеру люстрації.

У підрозділі 1.3 «Поняття та особливості люстрації» сформульована низка понять люстрації та суміжних категорій. На підставі положень чинного закону, запропоноване визначення люстрації як передбаченої законом тимчасової заборони особам, які підпадають під люстраційні критерії, обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, що застосовується уповноваженими особами в регламентованому законом порядку.

Пропонується розглядати люстрацію в широкому значенні як поліфонічне, перманентне, міжгалузеве публічно-правове явище, що являє реалізацію сукупності визначених чинним законодавством юридичних засобів (люстраційних заходів), спрямованих на запобігання та протидію деструкції публічної влади і забезпечення її якісного функціонування. У вузькому розумінні люстрація – це інститут права, який має міжгалузевий характер і становить сукупність правових норм, що визначають різноманітні правові заходи (механізми), спрямовані на протидію та подолання деструкції публічної влади. Розглянуті принципи люстрації, їх види.

Сформульовано дефініції категорій «люстраційний захід», «люстраційна процедура», «деструкція публічної влади». Зокрема остання передбачає такі явища та процеси, що підривають і руйнують основи існуючої системи державної влади, місцевого самоврядування, зв'язків і відносин, призводять до порушення функцій органів і посадових осіб публічної влади, соціальних норм (норм права, моралі, соціальної справедливості, правил економічної діяльності тощо). Виокремлено кадрову деструкцію та деструктивні дії, рішення, законодавство, перелічено види люстрації. Загалом слід аналізувати люстрацію на міжгалузовому рівні із встановленням люстраційної природи тих заходів, які безпосередньо не закріплені в люстраційному законодавстві.

Розділ 2 «Методологія та конституційно-правові засади регулювання інституту люстрації» складається з трьох підрозділів, спрямованих на обґрунтування методологічних засад дослідження інституту люстрації, специфіки конституційно-правового регулювання інституту люстрації в Україні та зарубіжних країнах.

У підрозділ 2.1 «Методологія дослідження інституту люстрації» автор зазначає про те, що комплексна міжгалузева сутність інституту люстрації зумовлює неоднозначність у питаннях конкретного методологічного інструментарію дослідження. Враховуючи багатогранність поняття і природи люстрації, певну увагу, яка вже приділялась до цього інституту в науковій літературі, можна однозначно підкреслити і різноманітність прийомів, способів і засобів дослідження. Первинною ланкою методології пізнання інституту люстрації є основоположні визначальні засади, керівні ідеї, тобто принципи. Зокрема принцип наукового плюралізму дозволив вийти за межі європейського розуміння люстрації та обґрунтувати необхідність національної моделі, а принцип додатковості забезпечив широкий погляд на очищення влади і своєрідний висновок щодо запобігання та протидії деструкції влади як мети люстрації. Зазначається про доцільність закладення в методологічну основу дослідження люстрації ідеї школи природного права, соціальної та аналітичної філософії.

У підрозділі 2.2 «Конституційно-правове регулювання інституту люстрації в Україні» обґрунтовано підкреслюється приналежність інституту люстрації до галузі конституційного права, встановлено особливості й недоліки об'єктивації інституту люстрації в Законі України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII.

Конституційна природа інституту люстрації підтверджується як політико-правовою сферою її здійснення, так і специфікою її цілей і наслідків. В основі такого висновку закладено і вчення про фактичну конституцію, і розуміння відповідальності в конституційному праві. Правове регулювання люстрації забезпечується системою нормативно-правових актів, серед яких основне місце посідає Закон України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII, аналіз якого дозволив встановити два види люстраційних заходів: автоматичну та судову заборону обіймати посади в органах публічної влади. Серед специфічних особливостей – поєднання адміністративних, кримінально-правових та антикорупційних люстраційних заходів, тимчасовий характер дискваліфікації. Відзначено спірний підхід органів державної влади до застосування майнової люстрації (неоднозначне трактування її підстав тощо); зроблено висновок про неможливість законного застосування механізму звільнення від люстрації через його невідповідність нормам Конституції України (зокрема ст. 106) та практичну неможливість реалізації судової люстраційної заборони внаслідок правових конфліктів між положеннями Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III та люстраційним законом.

Підрозділ 2.3 «Європейський досвід конституційно-правового регулювання інституту люстрації» присвячено узагальненню іноземного досвіду щодо проведення люстрації, з визначенням певної специфіки цього процесу у ФРН, Польщі, Чехії, Угорщині, країнах Балтії, розкриттю основних положень європейської концепції люстрації. Люстраційна практика цих країн різниться способами і спрямованістю очищення влади, зокрема одні країни пішли шляхом «біографічного контролю», тобто люстраційні обмеження застосовувалися за факт співпраці з попереднім режимом (Чехія, країни Балтії, Албанія), інші – через застосування люстрації лише у випадках приховування таких фактів (Польща, Угорщина). Досвід перших вважається більш успішним.

Огляд джерел у сфері люстрації зарубіжних країн дозволив поділити їх на законодавчі, судові та аналітично-практичні. Розглянута позиція Європейського суду з прав людини щодо визнання правомірності люстрації, але з обов'язковим встановленням в кожному випадку співрозмірності застосування люстраційних заходів цілям, що при цьому переслідувалися.

Відповідно до європейської концепції люстрація виступає інститутом перехідного правосуддя та являє собою процедури, спрямовані на заборону посадовим особам, які представляли колишній режим, займати впливові посади в державі після зміни влади. Необхідними умовами його застосування є існування тоталітарного режиму як передумови люстрації, неможливість притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності тощо. Зроблено висновок про відсутність підстав і умов для впровадження європейської концепції люстрації в Україні.

Розділ 3 «Конституційно-правові засади вдосконалення інституту люстрації» складається з трьох підрозділів, присвячених розгляду організаційно-правових засад подолання деструкції публічної влади та визначенню відповідних напрямів удосконалення законодавства України.

У підрозділі 3.1 *«Організаційно-правові основи подолання деструкції публічної влади та деструктивного законодавства»* наголошується, що основними проявами деструктивних явищ є кадрова деструкція представників державної влади та місцевого самоврядування і наслідки їх деструктивної діяльності (дії, рішення, законодавство).

Дисертантом звертається увага на доцільність віднесення до люстраційних механізмів, спрямованих на боротьбу з кадровою деструкцією, вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, інші види конституційно-правової відповідальності, парламентський контроль. Водночас вимоги законотворчого процесу та порядок скасування нормативно-правових актів можуть виступати заходами, спрямованими на запобігання і очищення деструктивного законодавства як основного наслідку деструктивної діяльності влади.

Підрозділ 3.2 *«Інститут репутації та бізнес-обмеження як люстраційні заходи»* спрямований на з'ясування природи інституту репутації та практики застосування обмежень у сфері володіння корпоративними правами для представників влади. Запропоновано розглядати інститут репутації як сукупність правових норм, що визначають критерії позитивної та негативної соціальної оцінки індивіда чи організації, визначають наслідки її зміни для представників влади. Акцентовано увагу на перспективності застосування репутаційних стандартів як заходів з очищення влади.

З аналізу наявних у чинному законодавстві обмежень у сфері здійснення корпоративних прав представниками влади зроблено висновок щодо необхідності вдосконалення механізму контролю за набуттям корпоративних прав, у першу чергу, представниками законодавчої влади. Зокрема обґрунтовано доцільність встановлення певних заборон володіння офшорними рахунками та компаніями, обмежень розміру частки статутного капіталу, який дозволяється мати у власності представникам публічної влади, а володіння корпоративними правами в компаніях, що здійснюють діяльність на монопольних, стратегічних ринках, а також беруть участь у державних закупівлях, принаймні тимчасово, заборонити.

У підрозділі 3.3 *«Проблеми і перспективи вдосконалення законодавства України з питань люстрації»* викладено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері люстрації, зокрема пропонується внести зміни до ст. ст. 6, 78, 80, 84, 85 Конституції України та ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР, Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. № 93-IV, Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII та ін. Підкреслено люстраційну ефективність кримінальної відповідальності на прикладі ст. 375 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, посадових вимог і обмежень у контексті судової реформи. Пропонується врахувати позитивний досвід

США та інших держав щодо формування суддівського корпусу в частині визначення професійних і моральних вимог до кандидатів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у формулюванні теоретично та практично обґрунтованих висновків щодо конституційно-правового регулювання люстрації в Україні. Отримані в процесі дослідження важливі теоретичні та практичні результати конкретизуються в таких положеннях:

1. Визначення ступеня наукової розробленості люстрації в її політико-правовому розумінні свідчить про домінування серед напрямів наукових досліджень її європейського розуміння, тобто як інституту перехідного правосуддя (англ. *transitional justice*). Така ситуація зумовлена тим, що феномен люстрації як конституційно-правове явище виник у 90-х роках ХХ ст., унаслідок запровадження низкою посткомуністичних країн Європи та Балтії люстраційних процедур, які покликані були усунути наслідки комуністичного режиму та забезпечити перехід до демократії. Зазначене, дозволяє вести мову про певну кореляцію між змінами політико-правової ситуації в окремих країнах і підвищенням дослідницького інтересу до люстрації, що дає підстави визначити таку періодизацію розвитку наукової думки щодо люстрації: з 1989 р. до 2000 р. (аналіз люстраційного досвіду європейських країн і визначення стандартів люстрації); з 2001 р. до 2013 р. (період пов'язаний з «оксамитовими революціями» у світі); з 2014 р. (прийняття Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII і відповідний інтерес вітчизняних науковців).

2. У теоретичному аспекті дослідження люстрації важливим є вивчення історії виникнення категорії, уточнення змісту понять, тобто аналіз еволюції цього поняття. Категорія «люстрація» пройшла значний шлях розвитку та набула різних тлумачень як: античний ритуальний обряд, фіскально-статистична функція держави, особлива перевірка державних службовців чи політична цензура. Розгляд процедури ostracism у Стародавніх Афінах, визначення його мети, процедурних гарантій справедливості й об'єктивності, запобіжних чинників від зловживань та їх наслідків, дозволив провести аналогію з сучасним процесом люстрації. Зокрема встановлено, якщо інститут ostracism, запланований як механізм громадського контролю над аристократією, будучи захищеним від зловживань низкою процедур, в умовах розвинутої демократії все-таки набув ознак засобу політичної боротьби, то запровадження будь-яких спеціальних люстраційних заходів сьогодні, в Україні, на фоні всеохоплюючої корупції, високого рівня суєтності населення та маніпулятивних засобів масової інформації, в більшій мірі має негативний прогноз. Водночас певні принципи проскрипцій і децимації можуть бути застосовані при розробці сучасних люстраційних заходів (списки політичних корупційних правопорушників, репутаційні втрати, конфіскація, перевірка майна близьких осіб, встановлення зв'язку між правопорушником та особою, яка внаслідок умислу/недбалості сприяла правопорушенню).

3. Аналіз підходів до розуміння природи люстрації дозволяє виокремити два основних: люстраційні обмеження як один з різновидів спеціальних вимог до окремих категорій публічних службовців і люстраційні обмеження як санкції, що виступають елементом механізму відповідальності особи за ті чи інші діяння. У цілому проаналізовані підходи та визначення люстрації вітчизняних і зарубіжних учених зводяться до їх зосередження на різних аспектах люстрації як інституту перехідного правосуддя. Такий концепт обрав і український законодавець. Виходячи з аналізу закону, можна сформулювати таке поняття: люстрація – це передбачена законом тимчасова заборона особам, які підпадають під люстраційні критерії, обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, що застосовується уповноваженими особами в регламентованому законом порядку.

4. Під кадровою деструкцією можна розуміти деструкцію, що зумовлена невідповідністю закону як самих представників державної влади та місцевого самоврядування (державні службовці, судді, законодавці, депутати місцевих рад тощо), так і їх діяльності в процесі реалізації наданих їм повноважень. Деструктивне законодавство – це сукупність нормативно-правових актів, різної юридичної сили, що містять порушення матеріального та/або процесуального характеру. Такі нормативно-правові акти можуть бути як результатом діяльності законодавчої та виконавчої влади, так і органів місцевого самоврядування. Серед спеціальних принципів люстрації можна виділити: принцип комплексності та послідовності заходів, принципи доцільності, доброчесності та публічності. Важливим є відмова від декларативного закріплення принципів у законодавстві.

5. У процесі здійснення люстрації об'єктивно постали потреби уточнення її поняттєво-категорійного апарату, встановлення видів люстраційних заходів, люстраційних процедур. Так, люстраційний захід можна розглядати як визначену законом форму впливу на особу, яка відповідає критеріям об'єкта очищення влади, або на певний об'єкт у сфері відповідних відносин, що здійснюються через відповідну юридичну діяльність уповноважених суб'єктів. Люстраційна процедура – це визначений законом порядок дій на окремій стадії застосування люстраційного заходу, виступає гарантією його законності. Люстраційні заходи, а також види люстрації, можна класифікувати за такими критеріями як мета, сфери застосування, форми реалізації, час, види об'єкта та ін.

6. Вважаємо, що слід відмовитися від сліпого запозичення іноземного досвіду у сфері люстрації, його прямого впровадження в Україні без врахування особливостей її політичної, правової та економічної систем. Люстрацію в Україні слід розглядати як процес застосування сукупності закріплених у законодавстві юридичних засобів (люстраційних заходів), спрямований на запобігання та протидію деструкції публічної влади та аналізувати її на міжгалузевому рівні із встановленням люстраційної природи тих заходів, які безпосередньо не закріплені в люстраційному законодавстві. У зазначеному аспекті встановлено люстраційний характер заходів кримінальної відповідальності та посадових вимог і обмежень, які можуть бути ефективними, серед іншого і при реформуванні системи правосуддя.

7. Систему люстраційного законодавства становлять: Конституція України, Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 р. № 1188-VII, Закон України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р.

№ 1682-VII, відповідні міжнародні акти, а законодавчо закріплена подвійна природа люстрації (поєднання адміністративних і антикорупційних заходів) дозволяє до люстраційного віднести й антикорупційне законодавство. Попри не закріпленість люстрації в Основному Законі, її конституційну природу можна встановити виходячи з політичної сфери її застосування, особливостей її наслідків, законодавчо визначеної мети через категорію «узурпація влади», розуміння відповідальності в конституційному праві та вчення про фактичну конституцію.

8. Законом України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII передбачено дві форми люстраційних заборон: законодавчу (автоматичну) і судову, які різняться підставами, об'єктно-суб'єктним складом і порядком застосування. При цьому неузгодженість з іншими законами, численні колізії з Кримінальним кодексом України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, юридична необґрунтованість деяких підстав судової люстрації унеможливорює її застосування. Крім того, незаконним видається і механізм звільнення від люстрації, з огляду на відсутність у Конституції України, повноважень Президента своїм рішенням звільняти від люстрації.

9. На практиці найпоширенішою підставою люстрації є так звана «майнова люстрація», тобто неподання або зазначення недостовірних відомостей у майновій декларації. Питання правомірності цього механізму пов'язані з неузгодженістю щодо відповідальності особи за подання недостовірних відомостей у декларації, а саме встановлення Законом України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII і Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI, а після втрати ним чинності – Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, різних видів відповідальності за одне й те саме порушення.

Враховуючи різний характер відповідальності, а також те, що більш м'яка відповідальність була передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X раніше, ніж автоматична люстраційна заборона, а після її запровадження, продовжує діяти на рівні з люстраційними положеннями та ст. 366-1 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, виникає проблема відповідності конституційному принципу застосування до особи більш м'якого виду відповідальності, який впливає зі ст. 58 Конституції України. Недосконалість Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII, у тому числі його внутрішня неузгодженість, породження численних колізій з нормами різних галузей права (конституційного, кримінального тощо), невідповідність європейським стандартам, є підставами для можливого скасування як даного акта, так і результатів очищення влади в цілому.

10. В європейському розумінні люстрація є інститутом перехідного правосуддя і становить процедури, спрямовані на заборону посадовим особам, які представляли колишній режим, займати впливові посади в державі після зміни влади. Важливим принципом є те, що люстрація має проводитися в комплексі з іншими заходами перехідного періоду. Причому такі заходи мають здійснюватися в першу чергу, а люстрація має розглядатися як додатковий, специфічний захід спрямований на усунення тих наслідків і залишків попереднього режиму в державі, що не можуть бути усунені за допомогою існуючих національних правових засобів. В іноземних

державних різноманітними є способи проведення люстраційних процедур. Так, якщо в одних країнах обмеження доступу до державної служби здійснювалося на підставі «біографічного контролю» у співпраці з попереднім режимом (Чехія, Країни Балтії, Албанія), то в інших така заборона застосовувалася лише за приховування таких фактів (Польща, Угорщина). Аналіз практики розгляду Європейським судом з прав людини скарг у сфері люстрації свідчить про те, що Суд допускає правомірність і доцільність обмежень відповідно до люстраційних законів, можливостей працевлаштування заявників, але в кожному випадку встановлює чи співрозмірне оскаржуване заявниками особливе ставлення до них, цілям, що переслідуються державою.

11. Репутація є більш широким поняттям та охоплює в тому числі й ділову репутацію, яка формується у професійній сфері діяльності індивіда чи організації, за рахунок професійних і ділових якостей, поведінки особи. Можна виокремити такі види репутації: позитивна і негативна, висока і низька, бездоганна/чиста і сумнівна; залежно від сфери – політична, фінансова, ділова, наукова, персональна тощо.

Відсутність нормативного закріплення поняття репутації не повинно обмежувати сферу її дослідження. Тому пропонуємо розглядати інститут репутації як сукупність правових норм, що визначають критерії позитивної та негативної соціальної оцінки індивіда чи організації, передбачають наслідки її зміни. Репутаційні стандарти державної служби закладені в люстраційні критерії та законодавчі поняття «професійна компетентність», «ділові та моральні якості, освітній і професійний рівень», «конфлікт інтересів», «етична поведінка» та «моніторинг способу життя», «добросовісність».

12. До люстраційних механізмів, спрямованих на протидію кадровій деструкції, варто віднести вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності та інші види конституційно-правової відповідальності, парламентський контроль, а вимоги законотворчого процесу та порядок скасування нормативно-правових актів – до заходів, спрямованих на запобігання та очищення деструктивного законодавства, як основного наслідку деструктивної діяльності представників влади. У контексті кадрового очищення державної та муніципальної влади ефективними можуть бути і законодавчі бізнес-обмеження для її представників. Існує необхідність деталізації механізму контролю за набуттям корпоративних прав представниками, в першу чергу законодавчої влади, шляхом заборони володіння, прямо або через третіх осіб, часткою у статутному капіталі офшорної компанії, компанії, яка бере участь у державних закупівлях, посилення контролю за володінням рахунками в іноземних банках та ін.

13. З метою вдосконалення люстраційних механізмів пропонується внести зміни до ст. 80 Конституції України щодо встановлення відповідальності народних депутатів України за свідоме порушення Конституції та Регламенту Верховної Ради України; до ст. 84 Конституції України стосовно визначення наслідків недодержання процедури особистого голосування. Для реалізації запропонованої концепції люстрації необхідним є внесення змін до ст. ст. 6, 85 Конституції України та ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Хлабистова К. В. Еволюція поняття люстрації з часів античності до XX ст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 315–326.
2. Хлабистова К. В. Підходи до розуміння сутності люстрації: правовий аспект. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 46–52.
3. Хлабистова К. В. Європейська концепція люстрації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 4. С. 76–82.
4. Хлабистова К. В., Камінська Н. В. Бізнес-обмеження для законодавців як люстраційний захід. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 855. С. 73–78.
5. Хлабистова К. В. Деструктивне законодавство як об'єкт люстрації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 85–87.
6. Хлабистова К. В. Феномен люстрації в Україні. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 2. С. 113–119.
7. Хлабистова К. В. Люстрація в Україні: проблеми ефективності. *Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали підсумк. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 22 квіт. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 48–50.
8. Хлабистова К. В. Кадрова деструкція у діяльності Верховної ради України. *Запобігання корупції в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 27 трав. 2016 р.)*. Одеса: Одес. держ. ун-т. внутр. справ, 2016. С. 121–124.
9. Хлабистова К. В. Зарубіжний досвід проведення люстраційних реформ. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: матеріали VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 24 лист. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 197–200.
10. Хлабистова К. В. Кримінальна відповідальність в системі люстраційних механізмів. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: матеріали V Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 бер. 2017 р.)*. Харків: Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2017. С. 197–198.
11. Хлабистова К. В. Інститут люстрації: мета та види. *Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України: матеріали. підсум. конф. (м. Київ, 13 квіт. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 147–149.
12. Хлабистова К. В. Актуальні питання судової реформи: люстраційний аспект. *Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 квіт. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 414–418.

АНОТАЦІЯ

Хлабистова К.В. Інститут люстрації: конституційно-правові засади регулювання та вдосконалення. – *На правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей конституційно-правового регулювання та перспективам удосконалення інституту люстрації України. Розкриваються теоретико-методологічна основа, природа цього інституту, його принципи, види і механізми реалізації в Україні та низці європейських держав.

Визначається поняття «деструкція публічної влади» та розглядаються окремі прояви деструктивних явищ у парламентаризмі. Аналізується інститут репутації, кримінальна відповідальність, законодавчі вимоги та обмеження для посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування в аспекті їх перспективності в протидії деструкції публічної влади.

Пропонується спеціальна концепція люстрації для України, яка дозволяє аналізувати її на міжгалузевому рівні з встановленням люстраційної природи тих заходів, які безпосередньо не закріплені в люстраційному законодавстві, а її головною метою визначити запобігання та протидію деструктивним проявам у здійсненні влади.

Ключові слова: люстрація, конституційно-правові засади, законодавче регулювання, європейська концепція, механізм люстрації, репутація, деструкція влади, вдосконалення законодавства.

АННОТАЦИЯ

Хлабыстова К.В. Институт люстрации: конституционно-правовые основы регулирования и совершенствования. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию особенностей конституционно-правового регулирования и перспективам совершенствования института люстрации в Украине. Раскрывается теоретико-методологическая основа, природа данного института, его принципы, виды и механизмы реализации в Украине и ряде европейских государств.

Определяется понятие «деструкция публичной власти» и рассматриваются отдельные проявления деструктивных явлений в парламентаризме. Анализируется институт репутации, уголовная ответственность, законодательные требования и ограничения для должностных лиц органов государственной власти и местного самоуправления в аспекте их перспективности в борьбе с деструкцией публичной власти.

Предлагается специальная концепция люстрации, которая позволяет анализировать ее на межотраслевом уровне с установлением люстрационной природы тех мер, которые непосредственно не закреплены в люстрационном законодательстве, а ее главной целью определить предотвращение и противодействие деструктивным проявлениям при осуществлении власти.

Ключевые слова: люстрация, конституционно-правовые основы, законодательное регулирование, европейская концепция, механизм люстрации, репутация, деструкция власти, совершенствование законодательства.

SUMMARY

Khlabystova K. Institute of lustration: constitutional and legal principles of regulating and its improving. – *On rights of a manuscript.*

Dissertation for the degree of candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.02 – Constitutional law; Municipal law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to the study of features of constitution and law regulation, the prospects of improvement institute of lustration. It describes theoretical and methodological framework, the nature of the institution, its principles, types and mechanisms of implementation in Ukraine and several European countries. In the theoretical aspect of the research of lustration, it is important to study the history of this category and its contents.

Institute of lustration has passed a long way of development and acquired different interpretations, as the ancient rituals, as fiscal and statistical function of the state, as a special test for civil servants or political censorship. Existing of critical approach to axiological component of lustration that compares cleaning of the power with political censorship and proscription, caused to review the procedures of ostracism in ancient Athens, proscription and decimation in ancient Rome, in the context of lustration mechanisms.

There are two main approaches to understanding the nature of lustration: lustration constraints as one of the kinds of special requirements for certain categories of public servants and lustration restrictions as sanctions mechanism acting element individual responsibility for certain acts. Overall, the analyzed approaches and definitions of lustration by foreign and domestic scientists are reduced to their focus on different aspects of lustration as the institute for Transitional Justice (eng. transitional justice).

Law of Ukraine «On cleaning of the power» September 16, 2014 № 1682-VII in the legal system of Ukraine Institute implemented lustration, but the Constitution of Ukraine does not mention that it is the question of belonging to the field of constitutional law. However, multidimensional and interdisciplinary nature of lustration measures determine their relationship with the Basic Law. The political scope of lustration, the magnitude and nature of its consequences indicates the constitutional nature of this phenomenon. This conclusion can also be done on the basis of the doctrine of the actual constitution and analysis of the purpose of lustration specified in the law.

Today in law has two forms of lustration restrictions: automatic (legislative) and judicial, which are different in bases, object-subject composition and procedures of application. The analysis lustration institute showed that the automatic lustration, mainly as a result of failure or submission of false information in the declaration (the so-called «lustration property») may be realized while a lustration banning of the court, because of legal conflicts between the relevant provisions of law and criminal law is not possible. Also, the release mechanism of lustration, on the basis of the power of the President is considered to be illegal on the basis of the Constitution of Ukraine.

We believe that we should not blindly adopt foreign experience in lustration, as the political and legal situation in Ukraine does not meet international criteria for the introduction of lustration measures. Therefore, to improve the process of cleaning of the power in Ukraine we recommend to consider a lustration as a process as of realization law

mechanisms aimed at preventing and combating the destruction of public authorities and providing its qualitative performance.

This understanding (concept) lustration can analyze it for interdisciplinary level with the establishment of lustration nature of the activities that are not directly attached to lustration law, and its main aim is to prevent destructive manifestations in the exercise of power.

Thus, the main object of lustration invited to consider these phenomena and processes that undermines and destroys the foundations of the existing structure of state institutions, local government system, connections and relationships, leading to disruption of the authorities and social norms (law, morality, social justice, even the rules of economic activity, etc.). The main manifestations of destructive phenomena are staff representative's destruction of state and local governments and the consequences of their destructive activity (actions, decisions, legislation).

In this connection, it is advisable to lustration mechanisms aimed at combating human resource degradation in the legislature include requirements concerning incompatibility of the deputy mandate with other activities and other constitutional and legal responsibilities, parliamentary control. However, the rules of the legislative process and order cancellation regulations may also be the measures aimed to preventing and treating destructive legislation as a major consequence of the destructive activity of the authorities.

Keywords: lustration, constitutional and legal principles, legal regulation, the European concept, lustration mechanism, reputation, destruction of power, improvement of legislation.